

Serge Latouche: Fornuftig modvækst

Af Ole Fogh Kirkeby

Forlaget politisk revy har valgt at oversætte og udgive Serge Latouches bog fra 2004, ”Petit traité de la décroissance sereine” under titlen ”Fornuftig modvækst” og med en indledning af Peter Kemp. Det er faktisk en god idé. Selvom det ikke er første gang en økonom vender sig kritisk mod nationaløkonomien.

Bogen stiller det afgørende problem, om hvilken samfundsform, der er mest egnet til at modvirke klodens økologiske misere, og den søger svaret hinsides kapitalismen og de hidtil kendte, socialistiske modeller. Det er for så vidt logisk nok, siden kapitalismen beror på privatejendomsret til produktionsmidlerne og dermed på profit, og profit er utænkelig uden fortsat vækst under en form, der hverken kan tilgodese mennesket eller naturen. Alle kendte, socialistiske systemer har været tvunget ind i samme onde vækstspiral, fordi de har måttet satse på etableringen af en modmagt.

Latouches bog tegner en social utopi uden at foreskrive et egentligt politisk program. Det gør budskabet klart, men placerer den i et interregnum mellem teori og praksis. Dens budskab er, at vi ikke kan skabe et samfund, der eksisterer i pagt med naturen, uden at ændre de sociale strukturer, bevidsthedsholdninger og praksisser, der orienterer sig mod udbytningen af menneskeligt arbejde – i ilande såvel som i ulande. Dermed er den et udmærket pharmakon mod de nye managementtrends, der lanceres af kapitalismens guruer som Michael E. Porter, hvor en bæredygtig vækst ses som løsningen på kapitalismens overlevelse som system, en vækst produceret for kapitalen af kapitalens videnskab og teknologi. Ifølge Latouche er bæredygtighed uforenelig med kapitalismens finansieringssystem, med de globale markeder og de ressourcelugende transportsystemer, med reklamer, vareæstetik, bevidsthedsindustri, og med et hensynsløst arbejdsmarked, der skaber arbejdsløshed, meningsløshed og stress. Vilkår, som ingen vestlige stater overhovedet mere formår at gøre noget ved. Det eneste middel, der er til rådighed i ilandene (ud over den skandaløse udbytning af syden) er at gøre alle de aktiviteter til varer, der hører til privatlivet, fra glæden over kontemplationen til øjeblikket og dødsprocessen.

Bogen er bygget op i tre dele. Den første beskriver den økologiske misere og umulighederne for at helbrede den med de eksisterende teknologier og især, under de eksisterende samfundsstrukturer, dvs. gennem vækst under en eller anden form. Det meste er i dag velkendt stof.

Anden del er mere spændende, fordi den foreslår en god cirkel for harmonisk modvækst beroende på otte revideringer af sociale indstillinger og praksisser.

For det første må vi *reevaluere*: Vi må udvikle en ny generøsitet, forene, hvad Cicero kaldte ”honestum” og ”utile”, det, der udvikler den enkelte som menneske med det, der gavner individet og samfundet på samme tid. En nyttemoral, der overskrider den vesteuropæiske kulturs forbandelse, ”den oplyste egeninteresse”, vi skal ikke længere styres af det ”fede, uforsonlige ego indefra”, men må lære at åbne os for det gode, som Iris Murdoch skrev. Vilje til afkald skal som social holdning erstatte selvretfærdighed.

For det andet må vi *re-konceptualisere*: vi må se knaphed som et gode, der ikke overvindes gennem ”produktivisme”, men gennem en ny fordelingstænkning og en ny nøjsomhed. Vi må vove en *re-distribuering*, der tør opgive magt og privilegier. For det fjerde og femte må vi *redistribuere* og *relokalisere*. ”Small is beautiful”, selvbestemmende og selvforsynende lokalsamfund er løsningen – som ”Oprør fra midten” i sin tid lærte os – men ikke nødvendigvis landlige idyller. Byer af byer kan også tænkes. En ny lokal forankring vil også kunne gøre op med turismens ressourcelugende svøbe.

Helt afgørende er *reduktion* af arbejdstiden, og en fordeling af arbejdet. Og endelig må vi *genbruge* og *genanvende*.

Disse temaer er velkendte for mange politisk og økologisk engagerede mennesker i dag, og de er gennemprøvede med større eller mindre succes, og med utallige politiske og ideologiske grundlag, fra Owens fabrikker, over de utopiske, socialistiske og religiøse udvandrersamfund i USA i 1800-tallet, til Mondragon-kooperativerne og alle økobevægelsens kooperativer.

Tredje del er afgjort mest interessant. Dens titel er ”Modvækst: Et politisk program”.

Latouche kan sagtens finde argumenter for, at økologisk vækst kan skabe flere arbejdspladser, reducere arbejdstiden, skabe kvalitetstid i arbejdet, indholdsrig fritid, nye, omsorgsfulde omgangsformer; og at den kan danne grundlaget for alternative teknologier, nye tilgange til videnskab, herunder forskningskontrol (han kan sin Gorz og sin Illich), men hans akilleshæl er humanismen som Vestens uomgængelige bevidsthedsgrundlag.

Det skal indrømmes: Den globale, humanistiske ideologi eksisterer som kulturarv, men findes i praksis kun situationelt og virtuelt og repræsenteres af nationer og institutioner (visse kirkesamfund, visse internationale organisationer), der altid plejer deres selvbevarelse og dermed magt, når det gælder, men den findes. Det prekære er, at personer som Sarah Palin er produkter af lokalsamfund (godt nok kapitalistisk organiserede), fordi lokalsamfund er meget lettere at underkaste snævre ideologier – med mindre de produceres af staterne gennem militæret, kirken og skolesystemet – og at den internationale humanisme i al sin vingeskudthed er det eneste probate middel mod den politiske og mentale selvtægt, der vil ekspropriere helheden fra lokalsamfundets sted. Der er absolut ingen garanti for, at autonome, selvforsynende økosamfund vil udvikle en humanistisk verdensanskuelse. National og international opinionsdannelse må ikke undervurderes som middel mod fordomme og overgreb. Latouche er langt fra afklaret angående disse forhold i sit ambivalente forsvar for kulturrelativismen mod den etnocentrisme, som han ikke fuldt formår at skelne fra humanisme.

Man kan længes efter kosmopolitterne og de store metropoler, efter den internationale arbejderbevægelse og fagbevægelse, efter "The Wobblies" og "Institute of Worker's Control" under Russell-Foundation, efter Fabian-bevægelsen og den engelske, kristne socialisme, når man læser Latouches bog, for kristne og socialistiske bevægelser som en fantasme uden paver, statskirker og dogmer, ideologer og partifunktionærer, var vel det reneste udtryk for en humanisme, som Vesten har kendt.

Man må acceptere, at Latouche stort set intet siger om måderne, hvorpå hans utopi skal realiseres, men ikke, at han nøjes med en enkelt sætning til at bemærke: "Betingelserne er endnu ikke til stede for, at vi kan håbe på at realisere opbygning af et modvækstsamfund, og det er tvivlsomt, om et sådant vil kunne passe ind i den forældede nationalstat." (p. 141). Nationalstaten er givetvis vores civilisations forbandelse, hvis vi ser på forrige århundrede, men den er også, i hele dens fatale integration i verdensmarkedet, det eneste sikkerhedsnet mod et samfund, hvor terror erstatter politik.

Bogen er vigtig, fordi den viser os, at bæredygtighed er en ideologi, et fix til at redde kapitalismens vækstdoktrin og vækstvælde, som hverken vil kunne hjælpe naturen eller menneskene. Det er direkte nedrigt at ville tænke bæredygtighed, hvis man ikke først tænker et helt nyt billede af velfærd, der naturligvis bevarer den ideologi, der forenede borgerlige og socialister omkring velfærdslovgivningen i efterkrigstiden, nemlig at overførselsindkomster er en ret, der skal bevare den enkeltes selvrespekt, hvor andre midler ikke er til rådighed, og netop *ikke* en almisse. Mennesker er vigtigere end naturen, og vores relationer til hinanden er forudsætningen for vores forhold til naturen. Økologiske ideologier, der ikke indser nødvendigheden af opgøret med kapitalismen er elitære, esoteriske og egoistiske.

Det er ikke mærkeligt (og et dejligt gensyn), at André Gorz er den forfatter, der citeres mest i denne bog (sammen med Castoriadis), men at der, alle forbehold taget i betragtning, alligevel lægges en vis afstand til selv den seriøse socialisme. Naturligvis har Latouche ret i, at der ikke er skyggen af nogen revolutionær klasse tilbage i Vesten, og ret i, at en radikal samfundsomvæltning er utænkelig. Egentlig stiller han sig samme sted som en beundringsværdig ligesindet, John Rawls – omend de er drevet af forskellige perspektiver på retfærdigheden. De vil begge have et ejendomsejende samfund, og ingen af dem vil sige noget om hvordan det skal ske. Dermed maler de sig ind i oplysningsprojektets krog. Som 1700-tallets tænkere står og falder deres projekt med muligheden for at gøre en syntese af "social sentiment" eller "bon sens" og de indsigter, som brugen af fornuften giver, til primus motor for en samfundsforvandling. De bliver dannelsesteoretikere, og der er ingen vej udenom.

Men det problem, som står tilbage ved læsningen af Latouches bog, og historien bekræfter dette, er om det er muligt at vinde proselytter med et budskab, med holdninger og argumenter, eller om der kræves en ideologi? Ideologier er et lukket system af værdier, ideer og politiske praksisser, der er beregnet på at inkludere og ekskludere, og på taktiske valg i strategisk typificerede begivenheder mod en pragmatisk horisont. Med andre ord, kan vi undvære partiet?

Latouche kan ikke lide ideologier og partier, og jeg tilslutter mig hans aversion, men er virkelig politisk slagkraft mulig uden dem? Alternativet er vel næppe et græsk bystatsdemokrati med direkte valg, og uden professionelt bureaukrati? Snarere tænker han formodentligt på en meningsevolution, der vil forandre politikken indefra?

Men mon ikke også de, der hylder den liberalistiske kapitalisme, ved det?

Anmeldelsen gengives på modvækst.dk med forfatterens venlige tilladelse.